

“เจ้าฟ้ามงกุฎ” พระนามอย่างเป็นทางการ ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้เมื่อทรงผนวช ในรัชกาลที่ 3

ดร. คานติ ภัคดีคำ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับพระนามเมื่อทรงผนวชของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามที่ปรากฏในเอกสารชั้นต้นสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งจากการตรวจสอบในหมายรับสั่งในรัชกาลที่ 3 จดหมายเหตุสมัยรัชกาลที่ 3 และพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) พบว่าไม่มีการใช้พระนาม “วชิรญาณภิกขุ” ในเอกสารชั้นต้นเหล่านั้น แต่ออกพระนาม “เจ้าฟ้ามงกุฎ” แทน ส่วนพระฉายานาม “วชิรญาณ” พบว่ามีการใช้ในเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสงฆ์เท่านั้น

คำสำคัญ : พระนามเมื่อทรงผนวช, พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทนำ

ปัจจุบันเมื่อกล่าวถึงพระนามของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่างที่ทรงผนวชในรัชกาลที่ 3 มักใช้กันทั่วไปว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อทรงผนวช หรือ บางครั้งมีการนำพระนาม “วชิรญาณภิกขุ” ซึ่งเป็นพระฉายานามเมื่อทรงผนวชมาใช้ เพราะคิดว่าเป็นพระนามที่ทรงใช้ในเวลาที่ทรงผนวช

อย่างไรก็ตามหากตรวจสอบกับเอกสารชั้นต้นต่างๆ เช่น หมายรับสั่งในรัชกาลที่ 3 ก็ดี จดหมายเหตุสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งเป็นเอกสารชั้นต้น และพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (จำ บุนนาค) ก็ดี จะพบว่าไม่มีการใช้พระนาม “วชิรญาณภิกขุ” ในเอกสารชั้นต้นเหล่านั้น แต่กลับใช้พระนาม “เจ้าฟ้ามงกุฏ” แทน ส่วนพระฉายานาม “วชิรญาณ” พบว่ามีการใช้ในเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสงฆ์เท่านั้น

บทความเรื่องนี้จึงเป็นการศึกษาว่า พระนามที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้เมื่อทรงผนวช และพระนามที่อย่างเป็นทางการ (ราชการ) ที่ทรงใช้ในสมัยรัชกาลที่ 3 คือ พระนามใด และพระนาม “วชิรญาณภิกขุ” นั้นทรงใช้ในเอกสารใด อันน่าจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในเรื่องนี้ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

“เจ้าฟ้ามงกุฏ” พระนามก่อนพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวช

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระราชโอรสลำดับที่ 43 ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ กรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินีเป็นพระบรมราชชนนี

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน 11 ขึ้น 14 ค่ำ ปีชวด ฉศก จุลศักราช 1166 ตรงกับวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2347 ทรงได้รับพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฏสมมติเทววงศ์ พระศรีอริยราชดิรัย วรชติยราชกุมาร

พระนาม “เจ้าฟ้ามงกุฏ” นี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในพระราชหัตถเลขาถึงนาย ยี. ดับบลิว. เอ็ดดี้ ลงวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2391 (เมื่อยังทรงผนวช) อธิบายเกี่ยวกับพระนาม “มงกุฏ” นี้ว่า

“...นามซึ่งเรียกว่า เจ้าฟ้ามงกุฏ จึงแปลว่า “เจ้าชายทรงยศสูงแห่งมงกุฏ” หรือ “เจ้าฟ้าเมื่อเป็นรัชทายาท...”¹

ดังนั้นพระนาม “เจ้าฟ้ามงกุฏสมมติเทววงศ์ พระศรีอริยราชดิรัย วรชติยราชกุมาร” หรือ “เจ้าฟ้ามงกุฏ” จึงเป็นพระนามอย่างเป็นทางการของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามการเฉลิมพระนาม แต่ราษฎรทั่วไปนิยมออกพระนามว่า “ทูลกระหม่อมฟ้าพระองค์ใหญ่”²

“วชิรญาณ” พระฉายานามเมื่อทรงผนวช

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระชนมายุครบ 20 พรรษา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงจัดการอุปสมบทพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระภิกษุที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อปี พ.ศ. 2367 ปรากฏความในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ว่า

“...ครั้นมาถึงเดือนแปดทรงพระราชดำหรัส ต่อพระราชวงษานุวงศ์ว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎสมมุติเทววงษ์ มีพระชนม์ควรจะอุปสมบทแล้ว แต่เป็นคราวเคราะห์ร้าย ช้างสำคัญของสี่บ้านสี่เมือง เป็นเหตุลงอย่างนี้ ให้จัดการโดยควร อย่าให้เสียปีเสียเดือนเลย ครั้นมาถึงณวันอังคารเดือนแปดขึ้นสิบเอ็ดค่ำ จึงมีพระราชโองการให้เจ้าพนักงานสมโภชเวียนเทียน สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎสมมุติเทววงษ์ ณพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน รุ่งขึ้นณวันพุธเดือนแปดขึ้นสิบสองค่ำ เสด็จทรงพระเสลี่ยงตามธรรมเนียมได้ตั้งกระบวนแห่ออกประตูวิเศษไชยศรี...เสด็จโดยพระราชยาน จนถึงอัมพวันพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงโปรยเงินเสร็จเสด็จมาสู่พลับพลาเปลื้องเครื่องต้นแล้ว สรงอุทกษาราทรงพระภูษาจีบเขียนทองฉลองพระองค์ครุยกรองทอง รัตพระองค์มณเฑียรเพชรเสด็จเข้าสู่พระอุโบสถ ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ต่อสมเด็จพระสังฆราชเป็นพระอุปัชฌา พระราชาคณะอันดับ...”³

แล้วเสด็จไปประทับ ณ พระตำหนักในวัดมหาธาตุ ทำอุปัชฌาย์วัตร 3 วัน จากนั้นจึงเสด็จไปประทับจำพรรษาเพื่อทรงศึกษาวิปัสณาธุระอยู่ ณ วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) ดังปรากฏความในจดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เรื่อง “เรื่องต้นแรกทรงผนวช” ความว่า

“ถวายความแรกทรงผนวช ดังได้รับพระราชทานทราบมาดังนี้ เมื่อพุทธศักราชกาลล่วงแล้วนับโดยปีได้ 2367 พระราชจุลศักราชที่สังเกตใช้มาในประเทศนี้ในปีที่ 1186 ปีวอก ฉศก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าสยามเสด็จออกทรงผนวช ประทับแรมอยู่ในวัดมหาธาตุสามวัน ทรงปฏิบัติอุปัชฌาย์วัดตามควรแก่วินัยนิยมแล้ว จึงแสดงขึ้นไปจำพรรษา ณ วัดสมอราย...”⁴

อย่างไรก็ตามในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค) ไม่ได้กล่าวถึงพระฉายานามเมื่อทรงผนวชไว้ อย่างไรก็ตามปรากฏหลักฐานในพระราชหัตถเลขา ถึงนาย ยี่. ดับบลิว. เอ็ดดีลงวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2391 (เมื่อยังทรงผนวช) อธิบายเกี่ยวกับพระฉายานาม “วชิรญาณ” ไว้ว่าเป็นพระฉายาเมื่อทรงผนวช ดังนี้

“...“วชิรญาณโณ” อันเป็นนามซึ่งพระอุปัชฌาย์ให้ข้าพเจ้าใช้ในพระพุทธศาสนา คำนั้นแปลว่า “ผู้มีความสามารถอันสว่างประดุจเพชร”...”⁵

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าพระนาม “วชิรญาณ” เป็นพระฉายานามในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อทรงผนวชที่พระอุปัชฌาย์ทรงตั้ง

ในระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระผนวชนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ประชวรและเสด็จสวรรคต เมื่อวันพุธ เดือน 8 แรม 11 ค่ำ ปีวอก พ.ศ. 2367 พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว⁶ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงผนวชต่อมา

“เจ้าฟ้ามงกุฎ” พระนามอย่างเป็นทางการ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชในรัชกาลที่ 3

ดังได้กล่าวไปแล้วว่า พระนามของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมี 2 พระนาม คือ พระนามอย่างเป็นทางการตามการเฉลิมพระนามว่า “เจ้าฟ้ามงกุฎสมมุติเทววงษ์” หรือ “เจ้าฟ้ามงกุฎ” และพระฉายานามเมื่อทรงผนวชว่า “วชิรญาณ” หรือ “วชิรญาณโณ” แต่พระนามใดเป็นพระนามที่มีการใช้อย่างเป็นทางการในสมัยรัชกาลที่ 3

จากการตรวจสอบจากหมายรับสั่ง และจดหมายเหตุสมัยรัชกาลที่ 3 พบว่า มีการกล่าวถึงพระนามของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อทรงผนวชในสมัยรัชกาลที่ 3 อย่างเป็นทางการว่า “เจ้าฟ้ามงกุฎ” เพียงพระนามเดียวดังตัวอย่าง

หมายรับสั่งสมัยรัชกาลที่ 3 เรื่อง **“พระราชพิธีบรรจุสิ่งของต่างๆ ในพระปรารค์ 8 องค์ ที่หน้าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วันขึ้น 9 ค่ำ เดือนยี่ ปีมะเมีย ฉศก จ.ศ. 1196”** มีความตอนหนึ่งว่า

“...กำหนดพระสงฆ์ราชาคณะ 47 พระสงฆ์เจ้า 3 (รวม) 50 รูป จะได้ตั้งสวดพระพุทธรูปในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แต่ ณ วันขึ้น 9 ค่ำ เดือนยี่ ปีมะเมีย ฉศก เพลาย่ำ 2 โมง ครั้นพระสงฆ์สวดมนต์จบแล้ว จะได้ตั้งบายศรีแก้ว บายศรีเงิน สมโภชเวียนพระเทียน ครั้นรุ่งขึ้น 10 ค่ำ เดือนยี่ เปลาเช้าพระสงฆ์จะได้รับพระราชทานฉัน ถวายเครื่องไทยทาน ครั้นพระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้ว จะได้เชิญพระบรมธาตุ พระธรรม เข้าบรรจุพระปรารค์ 8 องค์ พระพุทธรูปศิลาขาวองค์หนึ่ง นั้นให้สังฆการีนิมนต์พระสงฆ์สวดพระพุทธรูป พระราชาคณะ 45 สมเด็จพระสังฆราช 1 สมเด็จพระพนรัตน์ 1 กรมหมื่นนุชิตชิโนรส 1 **เจ้าฟ้ามงกุฎ** 1 พระองค์เจ้าอำไพ 1 (รวม) 5 (รวม) 50 รูป แล้วให้รับเภสัชต่อวิเสทถวายพระสงฆ์...”⁷

นอกจากนี้ยังปรากฏในหมายรับสั่งสมัยรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1198 เรื่อง **“แห่เชิญเจ้าฟ้ามงกุฎ มาสถิตอยู่ ณ วัดบวรนิเวศ”**⁸ ว่า

“...ด้วย พระยารัชมณฑลเฝ้ารับพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า ณ วันเดือน 2 ขึ้น 5 ค่ำ ปีมะแม ฉศก เปลาเช้า จะได้เชิญเสด็จ**เจ้าฟ้ามงกุฎ** แต่วัดสมอราย ทรงเรือพระที่นั่งเอกไชย แห่ทางชลมารคไปอยู่วัดบวรนิเวศจะได้บังค้ำบัญชาพระสงฆ์สามเณรในพระอาราม แลพระสงฆ์ 20 รูปจะได้ตั้งสวดพระพุทธรูปที่พระตำหนักใหม่ ณ วันเดือน 2 ขึ้น 2, 3, 4 ค่ำ เพลาย่ำ

ครั้นรุ่งขึ้น ณ วันเดือน 2 ขึ้น 5 ค่ำ เปลาเช้า พระสงฆ์ 20 รูป จะได้รับพระราชทานฉัน ครั้นแห่**เจ้าฟ้ามงกุฎ** มาถึงแล้วให้สวดชยันโตพร้อมกัน นั้นให้นายนิจ นายชิด แต่งเรือพระที่นั่งเอกไชยใส่กัญญารับ**เจ้าฟ้ามงกุฎ** ลำ 1 ใส่บุษบกกับพระพุทธรูป ให้นั่งรายตีนตองด้วยลำ 1 มีนักสราษถือธงหน้า ถือธงท้ายเรือลำละ 2 คน ให้รับแลกต่อพันพุ่ม พันเทพราช บรรจุพลพายให้ใส่เสื้อแดง ใส่หมวกแดง ให้รับเตรสังข์ลงลำละ 5 คน แล้วให้แต่งเรือกัญญารับพระปลัดผูกม่านลายลำ 1 (รับ) พระสงฆ์ไม่ผูกม่านลำ 1 ให้รับแลกบรรจุให้ครบทั้ง 4 ลำ...

อนึ่งให้ชาวพระราชยาน จัดพระเสลี่ยงไปรับเสด็จฯ **เจ้าฟ้ามงกุฎ** เมื่อเสด็จลงเรือเสด็จขึ้นเรือเอกไชย

อนึ่งให้สังฆการีนิมนต์พระสงฆ์ 20 รูป ไปสวดพระพุทธรูปที่พระตำหนักใหม่ วันเดือน 2, 3, 4 ค่ำ บ่ายขึ้น 5 ค่ำ เช้า ฉัน...เมื่อจะนิมนต์นั้นให้ไปเฝ้าเสด็จกรมหลวงวรวงษ์รัตนเรศ... (สมุดขาด)...”

ในจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เรื่อง **“บัญชีพระสงฆ์ซึ่งเข้ามารับพระราชทานเทียน”** มีกล่าวถึงพระนามของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า **“เจ้าฟ้ามงกุฎ”**⁹ นอกจากนี้จดหมายเหตุสมัยรัชกาลที่ 3 เรื่อง **“รายนามพระสงฆ์เข้าพระราชทานถวายพระธรรมเทศนา”** เมื่อ จ.ศ. 1189 มีความตอนหนึ่งกล่าวว่า

“...ข้าพพุทธิเจ้าหลวงธรรมมาธิป ขอพรราชทานทำทางว่าพรราชาคณะซึ่งจะได้เข้ารับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนา ให้

คาถาพัน ณ วันพฤหัสบดี ขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 พรพิมลธรรม ทศพร หิมวัน ทานกัน (รวม) 3 (กัณฑ์) **เจ้าฟ้ามงกุฎ** วันปะเวศ ชูชก จุลวัน มหาวน กุมาร (รวม) 5 (กัณฑ์) สมเด็จพระพนรัตน์ มัทรี คักบัน มหาราช ฉะขัตติยะบัป นครกัน (รวม) 5 (กัณฑ์) (รวม) 13 กัน...”¹¹

นอกจากนี้ที่หน้าของจดหมายถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังทรงผนวชอยู่ใช้ว่า “ทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎ ณ วัดบวรนิเวศในคลองบางลำภู ณ กรุงเทพมหานคร” หรือ “เจ้าฟ้าใหญ่” แสดงให้เห็นว่าแม้จะเป็นจดหมายส่วนพระองค์ก็ยังใช้พระนาม “เจ้าฟ้ามงกุฎ” อยู่โดยทั่วไป

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ มีการกล่าวถึงพระนามพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งพระนาม “เจ้าฟ้ามงกุฎ” และ “ฟ้าใหญ่” ดังข้อความพระราชโองการพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อก่อนสวรรคตว่า “ที่สติปัญญาพอจะรักษาแผ่นดินได้อยู่ ก็เห็นแต่ท่านฟ้าใหญ่ ท่านฟ้าน้อย สองพระองค์...”¹²

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า พระนามของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อทรงผนวชตามที่ปรากฏในหลักฐานต่างๆ เช่น หมายรับสั่ง จดหมายเหตุ และพระราชพงศาวดาร ในสมัยรัชกาลที่ 3 มีการใช้ที่สอดคล้องกัน คือ มักนิยมใช้ว่า “เจ้าฟ้ามงกุฎ” ไม่ปรากฏหลักฐานว่าในเอกสารเหล่านี้ใช้พระนามตามพระฉายานามว่า “วชิรญาณ” แต่อย่างใด

พระฉายา “วชิรญาณ” ทรงใช้เมื่อใด

หลักฐานเกี่ยวกับพระฉายานาม “วชิรญาณ” ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้เมื่อทรงผนวชนั้น ปรากฏในพระราชหัตถเลขาภาษาบาลี ดังเช่น พระสมณสาส์น ฉบับที่ 1 เรื่องส่งเครื่องบรรณาการไปให้พระธีรนนท์ที่ลังกา ดังมีความในพระสมณสาส์นภาษาบาลีและคำแปลดังนี้

“(1) วิสุทฺถพุทฺธาทิตฺตตตยาภาวภาสิตะ สยามมกุเ รตฺนโกสินทฺทวมหานครราชธานี ปวฺรนิเวสาคณิสฺสเรหิ ทสฺหิ ฐมฺมยุตฺตินิกายิกเถรวเรหิ อิทํ สาสนปณฺณํ วาลูการามะ ธีรานนทเถรสฺส มรฺมมวํสิกสงฆนายนกิสฺสภูตสฺส ชานา ปนตถาย ปหิตํ อิทานิ สยามาทิรฎฺฐาธิปติสฺสริทสฺส ปรมมมิกมหาราชสฺส รณฺเอบ กณฺฐจาทูกตฺตวชิรญาณมกุเ สมฺมตวํสมหาเถโร อายสุมโต เวยฺยตฺติเยน อภิปฺปสนฺโน...

สาธายสฺมา ตสฺส สพฺเพเต เทยฺยธมฺเม ปฏฺฐิณฺหาตุ ตสฺส ทิฆรตฺตํ หิตาย สุขาย

(2) สิมากถาปฏฺฐิสฺสยุตฺตํ ปฏฺฐิสานํ วิตถารโต อุมหากํ สพฺเพสํ อโนมติยา เถเรน คนฺธิตํ ปฏฺฐเกสฺส ลีขาเปตฺวา เอกโต พนฺธํ มณฺชฺสลาย ปกฺขิตฺตํ ตทณฺญา จ เถเรนเว อิตํ ปุพฺเพ คนฺธิตา ลิกฺขตฺตยทีปิกา คาทาโย สขฺฆายิตพฺพปาจฺจกฺกตา ลีขิตฺวา ปหิตา สาธายสฺมา สุขุเมณ ฌาเณน อตถํ อูปริกฺขิตฺวา โอโลเกตุ อณฺเอบสุมฺปิ ทสฺเสตพฺพ มณฺญตฺย ยทิ ปฏฺฐิปฺปรีตพฺพ โหติ อปริสงฺกิตฺวา ปฏฺฐิสานํ โหตุ

(3) พุทฺธสฺส ภควโต ปรีนินฺพพานโต สตฺตาสีตยาธิกิตฺตสฺสตฺตฺตฺร ทวิสทฺสสสาสนายุมฺหิ มิคสิรมาสส ชุณฺหปฺกฺขปณฺจมียํ โสรวาราย ปหิตมิทํ”

คำแปล

“(1) พระสมณสาส์นนี้ อันพระเถระทั้งหลายฝ่ายคณะธรรมยุติกนิกาย 10 พระองค์ ผู้เป็นเจ้าคณะ มีคณะ วัดบวรนิเวศวิหารเป็นอาทิ ในรัตนโกสินทรเทพมหานครราชธานี ในสยามรัฐ ซึ่งประกาศความปรากฏแห่งรัตนตรัยมี วิสุทฺถพุทฺธรัตนะเป็นอาทิ ได้ส่งไปแก่พระธีรนนทเถระผู้เป็นศิษย์แห่งมรฺมมะวังคิกสังฆนายก ณวาลูการามเพื่อ ประโยชน์ให้ทราบ บัดนี้สมเด็จพระมหาเถระ

วชิรญาณมกุเสมมตวงศ์ ผู้พระราชกนิษฐภคินีแห่งสมเด็จพระบรมมหาราช ผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ ของแว่นแคว้นมีสยามรัฐเป็นอาทิ ทรงเลื่อมใสด้วยความเป็นผู้ฉลาดของท่าน พระราชทานยศธรรมเหล่านี้คือ...

(2) ขอท่านจงรับทัณฑ์ธรรมเหล่านี้ทั้งหมดของข้าพเจ้า เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ข้าพเจ้าสืบกาลนานๆ

(3) พระสมณศาสดาตอบเรื่องสืมาภคา อันสมเด็จพระเถระทรงพระนิพนธ์แล้วโดยพิสดารตามอนุมัติแห่งพระเถระทั้งปวง โปรดให้เขียนแล้ว ในแผ่น (กระดาษ) เย็บเป็นเล่ม 1 บรรจุในหีบ อนึ่งนอกจากคาถาพระนิพนธ์สืมานั้น สมเด็จพระเถระทรงพระนิพนธ์คาถาทั้งหลายแสดงไตรสิกขา เป็นปาฐะที่ควรสาธยายอันทรงไว้ก่อนแล้ว ก็โปรดให้เขียนประทานไปด้วย ขอท่านจงพิจารณาด้วยความด้วยญาณอันสุขุม จงสำคัญว่าพระสมณศาสดานี้ควรที่ท่านจะแสดงแก่ผู้อื่นๆ หากว่าพระสมณศาสดานี้เป็นของควรให้แพร่หลาย จงไม่รังเกียจส่งข่าวตอบๆ

(4) พระสมณศาสดานี้ประทานไปแต่วันเสาร์ ขึ้น 5 ค่ำ มิคสิริมาส พระพุทธศาสนายุกาล แต่พุทธปรินิพพาน 2387 ปี ฯ”¹³

นอกจากนี้ในสมณสาส์นฉบับอื่นๆ ที่เป็นภาษาบาลีที่ทรงมีถึงพระสงฆ์ลังกาและพระสงฆ์ยะไข่ ก็ทรงใช้พระฉายานามว่า “วชิรญาณ” หรือ “วชิรญาณเถระ” เมื่อกล่าวถึงพระนามของพระองค์ แต่ใช้ในการติดต่อระหว่างพระองค์กับพระสงฆ์ในกิจการที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่เป็นภาษาบาลีเท่านั้น

พระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับการใช้พระนาม “เจ้าฟ้ามงกุฏ” และ “วชิรญาณเถระ”

หลักฐานที่น่าจะแสดงให้เห็นถึงพระนามอย่างเป็นทางการที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ในระหว่างที่ทรงผนวช รวมทั้งพระนามที่เอกสารราชการสมัยรัชกาลที่ 3 ใช้ได้แก่ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงนาย ยี. ดับลยู. เอ็ดดี ลงวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2391 (เมื่อยังทรงผนวช) อธิบายถึงความแตกต่างของการใช้พระนาม “เจ้าฟ้ามงกุฏ” กับ “วชิรญาณ” ไว้ดังนี้

“...นามซึ่งคนธรรมดาในสยามเรียกข้าพเจ้านั้นคือ “ทูลกระหม่อมฟ้าใหญ่” แล “เจ้าฟ้าใหญ่” ทั้งสองนามนี้ ข้าพเจ้าทราบมา มักใช้เรียกข้าพเจ้าในต่างประเทศ นามต้นเป็นคำแสดงความนับถืออย่างสูง แลใช้กันโดยมากในพวกที่มียศต่ำกว่า แลผู้ที่พึงพำนักข้าพเจ้าตามกฎหมายแลประเพณี เช่น อนุชา ขนิษฐา ไอรส มหาดเล็ก แลราชบุตร เป็นต้น นามท้ายเป็นนามใช้กันตามพวกที่สมมติว่ามียศสูงกว่าข้าพเจ้า แลผู้ที่ไม่รู้รู้สำนักตนว่าต้องพึงพำนักข้าพเจ้า หรือผู้ที่ต้องรับผิดชอบต่อข้าพเจ้า คำว่า ทูล แปลว่าวางไว้ที่สูง กระหม่อม แปลว่า กลางยอดแห่งศีรษะ คำว่า เจ้า นั้นตรงกับคำอังกฤษว่า ลอร์ด หรือ คำลาตินว่า โดมินัส ฟ้า คือ สไก แต่ถ้าใช้กับชื่อบุคคลก็เป็นคุณศัพท์เพื่อแสดงบรรดาศักดิ์สูง แลมีใช้ความเท่าเทียมกับประโยคว่า สูงเท่าฟ้า คำอีกคำหนึ่งคือ ใหญ่ แปลว่า โตหรือแก่กว่า แลการที่เขาเรียกข้าพเจ้าเช่นนั้น ก็เพราะจะให้ผิดกับพระอนุชาผู้มีชนมายุอ่อนกว่าข้าพเจ้า

แต่นามซึ่งสมเด็จพระชนกนารถของข้าพเจ้า คือพระเจ้าแผ่นดินสยามก่อนพระองค์เดี่ยวนี้ พระราชทานข้าพเจ้า แลได้จารึกลงไว้ในแผ่นทองคำนั้น คือ “เจ้าฟ้ามงกุฏสมมุติวงศ์” คำทั้งหมดนี้ คำต้นสามคำเท่านั้น เป็นคำซึ่งในเวลานั้นมักใช้กันในหนังสือสำคัญทางราชการ มงกุฏ แปลว่า เคราน์ นามซึ่งเรียกว่า เจ้าฟ้ามงกุฏ จึงแปลว่า “เจ้าชายทรงยศสูงแห่งมงกุฏ” หรือ “เจ้าฟ้าผู้เป็นรัชทายาท” เมื่อมีตรของข้าพเจ้าเขียนจดหมายหรือส่งห่อของมายังข้าพเจ้าๆ ขอบให้ใช้นามนี้ แลให้มีอักษร ท.ญ. นำหน้าเป็นที่หมายดั่งซึ่งเขาย่อมเรียกข้าพเจ้าอยู่แล้วตามกฎหมาย แลตามหนังสือสำคัญทางราชการแห่งสยาม

แต่มีตรของข้าพเจ้าบางคนซึ่งอยู่ในประเทศลังกาผู้รู้ภาษามคธ เรียกนามข้าพเจ้าว่า “วชิรญาณโณ” อันเป็นนามซึ่งพระอุปัชฌาย์ให้ข้าพเจ้าใช้ในพุทธศาสนา คำนั้นแปลว่า “ผู้มีความสามารถอันสว่างประดุจเพชร” เหตุฉนั้นชาวสิงหลจึงออกนามข้าพเจ้านี้ “มกุฏ วชิรญาณโณ เถโร” มกุฏ นั้นเปลี่ยนจากนามภาษาสยามเป็นภาษามคธ เถโร เป็นคำใช้เรียกหัวหน้าพระสงฆ์ผู้บุคคลพึงนับถือโดยความรู้ทางศาสนา

ข้าพเจ้ามีเกียรติเป็น

มิตรอันมีความจริงต่อท่าน

(พระอภิธย) ท.ญ. เจ้าฟ้ามกุฏ

วัดบวรนิเวศ

ถนนหลวงด้านเหนือ กรุงเทพฯ สยาม

วันที่ 14 กรกฎาคม ค.ศ. 1848 (พ.ศ. 2391)...”¹⁴

ข้อความที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงผนวชเป็นหลักฐานที่ยืนยันได้อย่างชัดเจนว่า ในเวลานั้น (สมัยรัชกาลที่ 3) มีการใช้พระนามอย่างเป็นทางการของพระองค์ว่า “เจ้าฟ้ามกุฏ” และทรงใช้พระฉายานาม “วชิรญาณ” เมื่อเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเท่านั้น

บทสรุป

จากหลักฐานประวัติศาสตร์ เช่น จดหมายเหตุ และหมายรับสั่ง ในสมัยรัชกาลที่ 3 รวมทั้งที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อทรงผนวช แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าพระนามของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อทรงผนวช ที่มีการใช้ในทางราชการ คือ “เจ้าฟ้ามกุฏ”

ส่วนพระฉายานาม “วชิรญาณ” นั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้เฉพาะเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น พระสมณสาส์นภาษาบาลี หรือในพระราชนิพนธ์ที่ทรงเป็นภาษาบาลีเท่านั้น ไม่ได้ทรงนำมาใช้เป็นพระนามอย่างเป็นทางการหรือทางราชการในสมัยรัชกาลที่ 3 แต่อย่างใด

ดังนั้นหากกล่าวถึงพระนามของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อทรงผนวช จึงน่าจะชื่อว่า “เจ้าฟ้ามกุฏ” มากกว่า “พระวชิรญาณ” สอดคล้องกับพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตอนหนึ่งว่า “นามซึ่งเรียกว่า เจ้าฟ้ามกุฏ จึงแปลว่า “เจ้าชายทรงยศสูงแห่งมกุฏ” หรือ “เจ้าฟ้าผู้เป็นรัชทายาท” เมื่อมิตรของข้าพเจ้าเขียนจดหมายหรือส่งห่อของมายังข้าพเจ้าๆ ชอบให้ใช้นามนี้ แลให้มีอักษร ท.ญ. นำหน้าเป็นที่หมายดังซึ่งเขาย่อมเรียกข้าพเจ้าอยู่แล้วตามกฎหมาย แลตามหนังสือสำคัญทางราชการแห่งสยาม” นั่นเอง

เชิงอรรถ

¹ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521), หน้า 29.

² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระราชประวัติในรัชกาลที่ 4 (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2547), หน้า 31.

³ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ฉบับตัวเขียน (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2548), หน้า 140 – 141.

⁴ “เรื่องต้นแรกทรงผนวช,” หอสมุดแห่งชาติ, สมุดไทยดำ, ม.ป.ป., เลขที่ 224, หมวดจดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ผู้เขียนสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เนื่องจากมีความบางส่วนคล้ายกับ “พระราชประวัติในรัชกาลที่ ๔ ตั้งแต่แรกทรงผนวชตลอดสวรรคาลัยด้วยความพิศดาร” (อภินิทนาการประจักษ์) แต่เนื้อความค่อนข้างสั้นกว่าและมีเนื้อความต่างกัน เอกสารเรื่องนี้น่าจะยังไม่เคยมีการตีพิมพ์เผยแพร่ในที่นี้ผู้เขียนปริวรรตจากสมุดไทยดำ เส้นดินสอขาว โดยคงอักขรวิธีไว้ตามต้นฉบับ

⁵ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521), หน้า 30.

⁶ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ข้า บุนนาค), พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2538), หน้า 1.

⁷ ประชุมหมายรับสั่งภาค 4 ตอนที่ 1 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จ.ศ. 1186 – 1203 (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี สำนักเลขาธิการสำนักนายกรัฐมนตรี, 2536), หน้า 125.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 171.

⁹ ประชุมหมายรับสั่งภาค 4 ตอนที่ 1 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จ.ศ. 1186 – 1203 (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2536), หน้า 171.

¹⁰ กรมศิลปากร, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลสหประชาพาณิชย์, 2530), หน้า 93.

¹¹ กรมศิลปากร, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 4 (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลสหประชาพาณิชย์, 2530), หน้า 36.

¹² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2538), หน้า 152.

¹³ สมณศาสน พระเถระธรรมยุติกามีไปยังลังกาทวีป พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์เป็นภาษามคธ เมื่อยังทรงผนวช (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2468), หน้า 1 – 2.

¹⁴ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 29 – 30.

บรรณานุกรม

- จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **พระราชหัตถเลขา**
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร : มหามกุฏ
ราชวิทยาลัย, 2521.
- ทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), เจ้าพระยา. **พระราชพงศาวดาร**
กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์
ฉบับตัวเขียน. กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2548.
- ทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ข้า บุนนาค), เจ้าพระยา. **พระราชพงศาวดาร**
กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2538.
- ประชุมหมายเหตุรับสั่งภาค 4 ตอนที่ 1 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์
รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จ.ศ. 1186 – 1203.
กรุงเทพฯ : คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและจัดพิมพ์เอกสาร
ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี สำนักเลขาธิการสำนักนายกรัฐมนตรี,
2536.
- ปวเรศวรียาลงกรณ์, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. **พระราชประวัติ**
ในรัชกาลที่ 4. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541.
“เรื่องต้นแรกทรงผนวช.” หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. ม.ป.ป..
เลขที่ 224. หมวดจดหมายเหตุรัชกาลที่ 4.
- ศิลปากร, กรม. **จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วน
สามัญนิติบุคคลสหประชาพาณิชย์, 2530.
- ศิลปากร, กรม. **จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 4**. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วน
สามัญนิติบุคคลสหประชาพาณิชย์, 2530.
- สมณศาสน พระเถระธรรมยุติกามีไปยังลังกาทวีป **พระบาทสมเด็จพระ**
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์เป็นภาษามคธ เมื่อยัง
ทรงผนวช. พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2436.

‘Chao Fa Mongkut’ the official name of King Mongkut in ordination

Santi Pakdikum, Ph.D

Assistant Professor in Department of Thai and Oriental Languages

Faculty of Humanities, Srinakarinwirot University

Abstract

The paper studies the name in ordination of King Rama IV or King Mongkut on primary sources in reign of King Rama III. From King Rama III Archives and The Chronicle of King Rama III composed by Chao Phraya Thipphakornwong (Kham Bunnag) that found the royal office of King Rama III used official name of King Monkut when he lived in ordination by name ‘Chao Fa Mongkut’, but name ‘Vajirayana’ was a name used by King Mongkut on the letters to monks don’t used in the official letter.

Keywords : name in the ordination King Rama IV, King Mongkut, Chao Fa Mongkut, Vajirayana Thera

